

## The Existing Civil Liabilities in Product Defects for Product Manufactured un the Legal Systems of Iran and Iraq

Hassan Salem Hassan Al-Fariji <sup>1</sup>, Zainab Pour Khaqan Shahrezaee<sup>2\*</sup>, Adnan Hashem Javad<sup>3</sup>, Samira Mohsenpour<sup>4</sup>

1. Ph.D. Student of Private Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
2. Assistant Professor of Law Department, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
3. Assistant Professor of Law Department, Karbala University, Iraq.
4. Assistant Professor, Department of Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

### ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages:85-100

#### Article history:

Received: 31 Oct 2023

Edition: 01 Jan 2024

Accepted: 04 Mar 2024

Published online: 21 Dec 2024

#### Keywords:

Safety, Defective Product, Product Manufacturers, Consumers.

#### Corresponding Author:

Zainab Pour Khaqan Shahrezaee

#### Address:

Iran, Isfahan, Islamic Azad University, Isfahan Branch (Khorasgan), Department of Law.

#### Orchid Code:

0009-0006-2597-1964

#### Tel:

09137122382

#### Email:

Poorkhaghan@gmail.com

### ABSTRACT

**Background and Purpose:** Consumers need legal protection by legislator, for this reason, the legal systems of most countries have tried to support consumers by taking into account the liability of producers in the case of any defects in manufactured goods. The purpose of present study is to determine product producers liability in the case of products defect in legal systems of Iran and Iraq.

**Method and Materials:** The research method is descriptive\_analytical.

**Ethical Consideration:** In writing present paper, the principles of text originality, honesty, and trustworthiness have been observed.

**Finding:** In the legal systems of Iran and Iraq, the civil responsibility of producers has been accepted. Civil liability starts from contractual liability and leads to absolute liability. The civil responsibility of producers in Iranian law is based on the theory of guaranteeing product safety.

**Result:** In the legal systems of the countries of Iran and Iraq, in the field of responsibility of producers of goods, the theory of pure responsibility, considering its wide scope, has considered a support platform for people who consume goods. In the law of Iran, based on the consumer protection law, the view of pure responsibility has been taken into consideration and accepted by the legislator.

#### Cite this article as:

Hassan Al-Fariji, HS; Pour Khaqan Shahrezaee, Z; Hashem Javad, A; Mohsenpour, S. *The Existing Civil Liabilities in Product Defects for Product Manufactured un the Legal Systems of Iran and Iraq*. Economic Jurisprudence Studies. 2024.



فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره ششم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۳

### مسئولیت مدنی نقص کالاهای تولیدی برای تولیدکنندگان در حقوق ایران و عراق

حسن سالم حسن الفریجی<sup>۱</sup>، زینب پورخاقان شاهرضایی<sup>۲\*</sup>، عدنان هاشم جواد<sup>۳</sup>، سمیرا محسن پور<sup>۴</sup>

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق، دانشگاه کربلا، عراق.

۴. استادیار گروه حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

#### چکیده

**زمینه و هدف:** مصرف‌کنندگان نیازمند حمایت‌های قانونی قانونگذار می‌باشند، به همین دلیل، سیستم‌های حقوقی اکثر کشورها با توجه به این موضوع این، تلاش نموده تا با در نظر گرفتن مسئولیت تولیدکننده در زمینه وجود نقص در کالاهای تولیدی به حمایت از افراد مصرف‌کننده، مبادرت نمایند. هدف از این پژوهش تبیین مسئولیتهای تولیدکنندگان کالا در زمینه نقص کالاهای تولیدی در سیستم‌های حقوقی ایران و عراق می‌باشد.

**مواد و روش‌ها:** روش این پژوهش توصیفی تحلیلی است.

**ملاحظات اخلاقی:** در نگارش مقاله اصالت متون، صداقتداری و امانتداری رعایت شده است.

**یافته‌ها:** در سیستم‌های حقوقی ایران و عراق، مسئولیت مدنی افراد تولیدکننده مورد پذیرش قرار گرفته است. مسئولیت مدنی از مسئولیت قراردادی شروع و به مسئولیت محض منتهی می‌شود. مسئولیت مدنی تولیدکنندگان در قانون ایران بر نظریه تضمین ایمنی کالا استوار است.

**نتیجه:** در سیستم‌های حقوقی کشورهای ایران و عراق، در زمینه مسئولیت تولیدکنندگان کالا، نظریه مسئولیت محض با توجه به گستردگی دامنه خود، بستر حمایتی را برای افراد مصرف‌کننده کالا در نظر گرفته است. در حقوق کشور ایران، بر اساس قانون حمایت از مصرف‌کنندگان، دیدگاه مسئولیت محض مورد توجه و پذیرش قانونگذار قرار گرفته است.

#### اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۸۵-۱۰۰

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۹

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۰/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

#### واژگان کلیدی:

ایمنی، کالای معیوب، تولیدکنندگان کالا، مصرف‌کنندگان.

#### نویسنده مسئول:

زینب پورخاقان شاهرضایی

آدرس پستی:

ایران، اصفهان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، گروه حقوق خصوصی.

تلفن:

09137122382

کد ارکید:

0009-0006-2597-1964

پست الکترونیک:

Poorkhaghan@gmail.com

## ۱. مقدمه

خدمتی را خریداری می‌کند.» طبق این قانون، مصرف‌کننده دارای حقوق متعددی است (جعفری تبار، ۱۳۹۴: ۳۵). از جمله این حقوق می‌توان به «دریافت کالا یا خدمت به صورت کامل و صحیح»، «دریافت ضمانت‌نامه و آگاهی از کمیت و کیفیت کالا یا خدمت»، «استفاده از خدمات پس از فروش»، «مصونیت از تبلیغات ناسالم و غیر صحیح» و «حق شکایت از فروشنده یا تولیدکننده و جبران خسارت وارده» اشاره کرد.

اما در کشور عراق با توجه به شرایط به وجود آمده قبل و بعد از سقوط نظام بعث حمایت قانونی در خصوص مسئولیت مدنی تولیدکنندگان در قبال نقص در تولید و حقوق مصرف‌کنندگان دیر صورت گرفت، قانونگذار تا سال ۲۰۱۰ قانون حمایت از مصرف‌کننده را مسکوت گذاشت. اگرچه بیش از پنج سال از صدور قانون حمایت از حقوق مصرف‌کننده شماره ۱ در سال ۲۰۱۰ می‌گذرد، اما تاکنون این قانون انجام نشده و شورای حمایت از مصرف‌کنندگان تشکیل نشده است که به معنای حمایت قانونی از مصرف‌کننده عراقی تا این تاریخ است.

در ادبیات پژوهش مقالاتی که نزدیک به موضوع است شامل مقاله «مبنای مسئولیت مدنی تولیدکنندگان کالا و ارائه دهندگان خدمات، مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، اسلام، آمریکا و اتحادیه اروپا» نگارش شده توسط سیدحسین صفایی و هادی شعبانی کندسری در سال ۱۳۹۴ می‌باشد که نویسندگان در این مقاله بیان می‌کنند که قانونگذار ضمن اصلاح قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، مسئولیت محض تولیدکنندگان کالا و اماره مسئولیت ارائه‌دهندگان خدمات را شناسایی نماید و رویه قضایی نیز مسئولیت بدون

با وقوع انقلاب صنعتی و پیچیده شدن کالاهای تولیدی و خدمات گوناگون و استفاده از دانش و مهارت خاص در تولید و ارائه آنها، و به جهت ورود خسارتهای بدنی و مالی شدید در اثر عیب کالا و عدم سلامت خدمات به مصرف‌کنندگان و حتی اشخاص ثالثی که مصرف‌کننده نبوده و در اثر اتفاق دچار حادثه می‌شدند، اندیشه حمایت از مصرف‌کنندگان کالا و خدمات در نظام‌های حقوقی مختلف شکل گرفت (خان میرزایی، ۱۳۹۹: ۱۵). از سویی امروزه مباحث مربوط به حقوق مصرف‌کننده به‌ویژه در حوزه‌هایی که به سلامت، ایمنی و بهداشت حیات بشری مربوط است ماهیت حقوق بشری به خویش گرفته است و حق بر سلامت، زندگی سالم و امنیت از حق‌های بنیادین بشر است که مورد تأکید اعلامیه‌های مختلف حقوق بشری قرار گرفته است. چالش جدی در حوزه مسئولیت ناشی از عیب کالا عدم کفایت قواعد سنتی مسئولیت قراردادی و مسئولیت مدنی در حمایت از زیان دیدگان و جبران خسارتهای ناشی از عیب تولید است.

موضوع مهم دیگر که نیازمند توجه و رسیدگی خاص بوده است مسأله تفاوت و تمایز مفهوم عیب در نظام مسئولیت قراردادی با مفهوم آن در نظام مسئولیت مدنی است. در کشور ایران نیز، حقوق مصرف‌کنندگان مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. تصویب «قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان» در سال ۱۳۸۸ و آیین‌نامه اجرایی آن، در سال ۱۳۹۰، نقطه عطفی در تدوین و تصویب قوانینی از این قبیل بود. بر اساس ماده یک «قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان»، مصرف‌کننده، «هر شخص حقیقی یا حقوقی است که کالا یا

#### ۴. یافته‌ها

در این تحقیق به بررسی مسئولیت مدنی تولیدکنندگان در قبال نقص در تولید از زوایایی دیگر پرداخته می‌شود. آنچه که امروزه این حوزه را دچار تحول کرده است، پررنگ شدن حقوق مصرف‌کننده و ماهیت بخشی آن از منظر حقوق بشر است که دولت‌ها را ناگزیر به مداخله در این بخش نموده است. مداخله دولت در پاسداشت از حقوق مصرف‌کننده، مداخله‌ای مثبت و ضامن حفظ حقوق و آزادیهای فردی و اجتماعی است؛ اما به منزله دولتی کردن بازار و سیطره حقوق عمومی بر آن نیست بلکه حقوق مصرف‌کننده علی‌رغم حمایت‌های دولتی کماکان بایستی تحت قواعد حقوق خصوصی و نظام بازار آزاد و معاملات باشد. لازمه این امر انطباق‌پذیری قواعد حقوق خصوصی با تحولات اجتماعی می‌باشد. در این راستا ضمن بررسی بنیان‌ها نظری مسئولیت مدنی تولیدکنندگان به مسئولیت آنان در برابر نهادهای حمایتی که مرجع حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان هستند نیز پرداخته خواهد شد؛ چرا که در مقوله مسئولیت مدنی تولیدکنندگان در قبال مصرف‌کنندگان نمی‌توان نقش نهادهای حمایتی از را نادیده انگاشت.

رشد روز افزون تولیدات و افزایش میزان تقاضا و تمایل شهروندان برای استفاده از کالاهای تولیدی مشکلات عدیده‌ای به وجود آورده است. از سویی محدودیت‌های ورود کالاهای خارجی انحصاری را برای تولیدکنندگان داخلی به وجود آورده و همین امر رقابت را در میان تولیدکنندگان داخلی کاهش داده است و از طرفی دیگر در این میان مسئولیت مدنی تولیدکنندگان از دو جهت قابل بررسی است: نخست مسئولیت مدنی آنان ناشی از عیب تولید در برابر مصرف‌کنندگان است. این جنبه مسئولیت،

تقصیر تولیدکنندگان کالای معیوب را مورد نظر قرار دهد. در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان «مبانی مسئولیت مدنی تولیدکنندگان کالا در فقه و نظام حقوقی ایران» نگارش شده توسط سیدرضا هاشمی و ستار زرکلام در سال ۱۳۹۹ می‌باشد که در این مقاله ضوابط مختلف مسئولیت مدنی تولیدکنندگان، رویکرد فقهی مسئولیت مدنی تولیدکننده مانند عیب کالا و نهی احتکار از موضوعات اساسی مقاله می‌باشد و در این مقاله امکان بهره‌مندی از مسئولیت محض در تحویل مسئولیت مدنی به تولیدکنندگان وجود دارد.

سؤالی که در این پژوهش مطرح می‌شود این است که، مسئولیت مدنی تولیدکنندگان کالا در صورت نقص کالای تولیدی در حقوق ایران و عراق چگونه است؟

#### ۲. مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی-تحلیلی است. از روش کتابخانه‌ای به منظور جمع‌آوری داده‌ها و مطالب در این تحقیق استفاده شده است. پژوهشگر در بررسی‌های کتابخانه‌ای از طریق رجوع به مجلات علمی، سایت‌ها و متون تخصصی اطلاعات مورد نیاز مربوط به موضوع مورد مطالعه را جمع‌آوری می‌کند. همچنین روش فیش‌برداری جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات مورد استفاده قرار گرفته است. پژوهشگر، مطالب مورد نیاز خود را از مقالات علمی و متون تخصصی گردآوری کرده و آنها را بطور خلاصه از طریق فیش‌برداری تنظیم می‌کند.

#### ۳. ملاحظات اخلاقی

در مراحل مختلف نگارش این مقاله، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

مبنتی بر نظریه تقصیر در رابطه مسئولیت مدنی است. بدین ترتیب که ارکان آن عبارتند از: زیان، زیان دیده و عمل زیانبار که در اینجا نقص در تولید، عدم رعایت استانداردهای لازم می‌تواند عمل زیانبار تلقی شود. دوم آنکه مسئولیت مدنی تولید کنندگان در برابر اشخاص ثالث غیر مصرف‌کننده می‌باشد. برای نمونه چنانکه مسلم شود که آلودگی هوا معلول تولیدات غیر استاندارد و نقص تولید در محصولات یک شرکت باشد آیا اساساً می‌توان مسئولیتی را برای آن شرکت متصور شد؟ به نظر می‌رسد نظریه خطر که مبتنی بر عدم تقصیر است در این زمینه قابل تأمل و بررسی باشد.

## ۵. بحث

### ۵-۱. مفهوم تولیدکننده کالا

تولیدکننده کالا، فرد، موسسه یا دولتی می‌باشد که به ارائه کالا و خدمات برای ذینفعان یا مصرف‌کنندگان می‌پردازد. این همان چیزی می‌باشد که قانون کشور عراق زمانی که فرد تولید کننده را تعریف کرده، بدان تصریح نموده است که آن: هر شخص حقیقی یا حقوقی فرد تولید کننده، واردکننده، صادرکننده، توزیع کننده، فروشنده کالا یا ارائه دهنده خدمات می‌باشد، خواه طرف اصلی باشد یا واسطه باشد و یا نماینده (العبيدي، ۲۰۱۶: ۴۱)؛ یعنی قانونگذار کشور عراق در بند پنجم ماده ۱ قانون حمایت از مصرف کننده کشور عراق شماره ۱ مصوب ۲۰۱۰ بیان نموده است که فرد تولید کننده شخصی حقیقی یا حقوقی می‌باشد و بهتر بود که قانونگذار عراقی اصلاً به آن اشاره نمی‌کرد. قانونگذار عراقی وقتی توزیع کننده و فروشنده کالا را تعریف کرد، خوب عمل کرد، زیرا اینها از نظر قانون تولیدکننده محسوب می‌شوند و این تضمین کننده تحقق مسئولیت تولیدکننده و جبران خسارت مصرف کننده است. ماده ۲ قانون

حمایت از مصرف‌کننده کشور عراق شماره ۱ سال ۲۰۱۰ مقرر می‌دارد که هدف ضمان حقوق اساسی مصرف‌کننده و حمایت از آنها در برابر اقدامات غیرقانونی می‌باشد که منجر به متضرر گردیدن مصرف‌کننده می‌گردد و همچنین بالا بردن سطح آگاهی مصرف‌کننده و جلوگیری از هر عملی می‌باشد که قاعده‌های واردات، تولید یا بازاریابی کالا را نقض می‌نماید و یا از مزایای آن می‌کاهد و یا منجر به گمراهی مصرف‌کننده می‌شود (عید، ۲۰۲۳: ۱۴). ماده ۳ این قانون نیز این تعریف را گسترش داد و بیان کرد: این قانون شامل کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی می‌گردد که به تولید، تهیه، فروش، خرید، بازاریابی، واردات، عرضه یا تبلیغ خدمات می‌پردازند.

### ۵-۲. مفهوم مصرف‌کننده

بند پنجم ماده نخست قانون حمایت از فرد مصرف‌کننده کشور عراق شماره یک مصوب سال ۲۰۱۰ فرد مصرف کننده را این گونه تعریف نموده است: «شخص حقیقی یا حقوقی می‌باشد که کالا یا خدماتی را به قصد استفاده از آن تهیه می‌نماید». فلذا قانونگذار راه برداشتها و تفسیرها در مورد اینکه شخص حقوقی در زمره فرد مصرف کننده می‌باشد را بسته است (الذنون، ۲۰۱۰: ۴۱). بهترین تعریف از کلمه فرد مصرف‌کننده بایستی به این صورت باشد: فرد مصرف‌کننده: شخص حقیقی یا حقوقی می‌باشد که کالا یا خدمتی را به قصد رفع نیازهای شخصی یا خانوادگی خود به روش سنتی یا الکترونیکی تهیه می‌نماید. مواد ذکر شده در تعریف از فرد مصرف‌کننده با یکدیگر هماهنگ نمی‌باشند. به نظر می‌رسد کامل‌ترین تعریف از مصرف‌کننده را بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۴۸ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۴ ارائه نموده باشد بر این اساس فرد مصرف‌کننده هر

را دارا نباشند، خواه مال به صورت طبیعی باشد یا مصنوعی باشد.

#### ۴-۵. مبانی مسئولیت تولید کننده در زمینه نقص در کالا در حقوق کشورهای ایران و عراق

مبانی فقهی مسئولیت مدنی فرد تولید کننده، بر اساس قاعده‌های لاضرر، اتلاف، غرور و تدلیس بیان می‌گردد.

##### ۴-۵-۱. بررسی قاعده لاضرر

واژه ضرر به امری وجودی اشاره می‌نماید که ضد نفع است. معنای ظاهری واژه ضرر از بین بردن مال فرد، آبرو، یا جان فرد، یا در بعضی از امور فراتر از وجود او است. و واژه ضرر مصدر باب مفاعله است؛ بنابراین تاثیر پذیری از هر دو طرف است، لذا معنای آن ضرر رساندن به غیر در مقابل متضرر گردیدن خود می‌باشد (احسان بخش و بابایی، ۱۳۹۸: ۲۹). قانونگذار کشور عراق این قاعده را در مواد قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان شماره یک سال ۲۰۱۰ بیان نموده و در ماده دوم هدف از تضمین را بیان نموده که هدف آن ضمان حقوق اساسی فرد مصرف‌کننده و حمایت از آنها در برابر اقدامات غیرقانونی می‌باشد که منجر به متضرر گردیدن فرد مصرف‌کننده می‌گردد و همچنین جلوگیری از هرگونه اقدامی می‌باشد که نقض کننده قاعده‌ها واردات، تولید نمودن یا بازاریابی کالاها، کاهش منافع آنها یا گمراه کردن فرد مصرف‌کننده می‌شود (التستری، ۲۰۱۰: ۴۵). همانطور که در ماده نخست این قانون آمده می‌باشد که هدف حمایت از فرد مصرف‌کننده، حفظ حقوق فرد مصرف‌کننده و جلوگیری از متضرر گردیدن وی می‌باشد و در واقع قانونگذار کشور عراق این قاعده را در متنی ذکر نموده و مقرر داشته: لاضرر ولاضرار، والضرر لایزال بمثله و لیس للمظلوم ان

شخص اعم از حقیقی و حقوقی می‌باشد که به منظوری جز تجارت یا شغل حرفه‌ای به خرید کالا و خدمات اقدام می‌نماید (مددی، ۱۴۰۰: ۲۵). در مجموع با توجه به قوانین ایران می‌توان فرد مصرف‌کننده را این چنین تعریف نمود که فرد مصرف‌کننده شخصی حقیقی یا حقوقی می‌باشد که در جهت مصارف شخصی خانوادگی و یا استفاده در منازل کالا یا خدمتی را خریداری یا اجاره نموده و در هر مورد با توجه به قانون خاص خود تعیین می‌شود.

##### ۳-۵. عیب در کالا

مقوله عیب آن چیزی می‌باشد که منجر به عدم سلامت می‌گردد یا سلامت فرد مصرف‌کننده را در معرض خطر قرار می‌دهد. لذا مبحث محصول سالم آن مبحث محصولی می‌باشد که در شرایط عادی استفاده از جمله مدت زمان استفاده و در صورت به کارگیری و نصب و نیاز به نگهداری خطری نداشته باشد یا فقط خطرات محدودی را به همراه داشته باشد که با استفاده از مبحث محصول سازگار باشد و در چارچوب پابندی به سطح بالایی از حمایت از سلامتی و ایمنی افراد یا حیوانهای خانگی، دارایی یا محیط زیست قابل قبول تلقی می‌شوند (الغزوی، ۲۰۱۸: ۱۴). مطرح‌شدن مسئولیت فرد تولید کننده متوقف بر اثبات ضرر وارده در نتیجه مبحث محصول معیوب است. قانونگذاران سعی نموده‌اند بعضی از موارد این عیب را از طریق مواد قانون تعهدهای و قراردادهای بیان نمایند، چرا که قانون خطا را در جانب فرد تولید کننده فرض نموده تا اثبات ضرر و رابطه سببیت بین ضرر و عیب را برای زیان دیده تسهیل نماید (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۱۰۱). به نظر نویسندگان در حقوق مدنی کشور ایران عیب به معنای زیادی یا نقیصه‌ای می‌باشد که در مال باشد به طوری که مصادیق آن مال، این نقیصه

مال خود، مال دیگری را تلف نماید، هر یک فرد ضامن مال فردی می‌باشد که آن را تلف نموده و اگر شخصی فریب خورد و درهم های جعلی و تقلبی را از دیگری بگیرد حق ندارد آن را به شخص دیگری بدهد» (بیات و بیات، ۱۴۰۰: ۱۰۴). به نظر نگارنده قاعده اتلاف یکی از منابع مسئولیت مدنی است که بر اساس ماده ۳۲۸ قانون مدنی می‌توان گفت که اگر کسی مال دیگری را تلف کند ضامن است و باید جبران خسارت کند که این اتلاف می‌تواند اتلاف حکمی و موضوعی تلقی شود، اما فارغ از تعیین نوع تلف حکمی یا موضوعی می‌توان خواستار جبران خسارت بود.

#### ۵-۴-۳. کیفیت و روش اعمال قاعده اتلاف

اگر فردی چیزی را تلف نماید و شرایط اتلاف محقق گردد وی فرد ضامن مالی خواهد بود که تلف نموده است. شیوه و کیفیت آن بدین شکل می‌باشد که فقیهانی مشهور بر این عقیده هستند که فرد تلف کننده فرد ضامن مثل آن چیزی می‌باشد که آن را تلف نموده و اگر این امر میسر نباشد بایستی قیمت آن را پرداخت نماید. علامه حلی در این زمینه عنوان نموده که: اگر عینی از مثلیات را غصب نماید و در دستش تلف گردد و مثل موجود باشد اما آن را تحویل نداده تا اینکه از بین رفته، به جهت اینکه تحویل مثل آن میسر نیست بایستی قیمت آن را پرداخت نماید (أسماء، ۲۰۱۸: ۱۰).

قیمت و ارزش در همان روز جبران خسارت آنچه که از دست رفته تعیین می‌شود، زیرا آنچه بر عهده او می‌باشد فراهم کردن مثل شی از دست رفته می‌باشد و در صورت نقض این امر، حکم حاکم بی‌اعتبار می‌باشد. بعضی از فقیهان بر این عقیده‌اند که وقتی برای وی مطالبه قیمت ثبت گردید، در مورد تعیین قیمتی که مستحق مطالبه آن می‌باشد دو احتمال است: یکی: بالاترین و بیشترین قیمت

یظلم بما ظلم. به نویسندگان نگارنده می‌توان گفت که اگر کالا ضرری به مصرف کننده وارد کند، مطابق قاعده لاضرر می‌توان جبران خسارت و مسئولیت مدنی را خواستار شد. آنچه به عنوان هدف اصلی اهمیت دارد، لزوم جبران ضرر نامشروع است و با توجه به تلازم عرفی بین تولید کالای معیوب و خسارت وارده بر مصرف کننده، بنا به قاعده لاضرر، لازم است که این خسارت جبران شود.

#### ۵-۴-۲. بررسی مفهوم قاعده اتلاف

مضمون مبحث اتلاف از نظر فقیهان اسلامی به این صورت می‌باشد: هر فردی که مال فرد دیگری را تلف نماید، فرد ضامن است. معنای این جمله این می‌باشد که هر کس مالی را که متعلق به یک سازمان یا یکی از مردم باشد بدون اجازه صاحب آن یا قانونگذار تلف نماید، بایستی جبران خسارت آن مال را پرداخت نماید. مبحث اتلاف به یکی از قاعده‌ها عمومی کلی تبدیل شده است، زیرا همه تلف های وارده به مال غیر را در بر می‌گیرد و فرقی نمی‌نماید که اتلاف به مباشرت باشد یا اتلاف به تسبیب. این قاعده محدود به اتلافی عینیات نمی‌گردد بلکه به منافع و کارها نیز کشیده می‌شود (جاسم محمد، ۲۰۲۰: ۴۷).

ضمان اتلاف مال عام‌تر از ضمان ملک است، حق تحجیر مالی برای تحجیر کننده می‌باشد و ضمان اتلاف مال شامل آن و نیز سایر حقوقی که دارای جنبه مالی است، می‌گردد. قانونگذار کشور عراق، مبحث اتلاف را بیان نموده و گفته می‌باشد هر فردی چیزی را خراب نماید بایستی آن را اصلاح و درست نماید و نبایستی مال دیگری را به جهت انتقام گرفتن از خراب شدن مال خود، خراب نماید، زیرا این کار به منافع عمومی جامعه ضرر می‌رساند؛ بنابراین قانونگذار کشور عراق در بند دوم ماده ۲۱۶ مقرر می‌دارد که: «اگر فردی در ازای هلاک شدن

عوامل متعدد با شدت و ضعف در ایجاد خسارت وجود دارد.

## ۵-۵. مبانی قانونی موجود برای حصول مسئولیت فرد تولیدکننده در زمینه

### نقص در کالا در حقوق ایران و عراق

مقوله خطا در علم لغت، دو معنی دارد: مخالف مبحث درست؛ خطا به معنای سهو و ضد عمد؛ خطا یعنی گناه. منظور علمای فقه اسلامی از خطا همان سهو و متضاد عمد است. واژه تقصیر از مباحث اخلاقی به دنیای حقوق ورود پیدا نموده است و تبیین مفهوم آن با توجه به عرف و رویه قضایی متغیر می‌باشد بر این مبنا تقصیر عملی می‌باشد که نبایستی انجام می‌شده؛ اما به وقوع پیوسته می‌باشد به نحوی که انجام آن مورد نقد اطرافیان قرار می‌گیرد اما در تعریف سنتی تقصیر چنین تعریف شده می‌باشد که فعلی می‌باشد نامشروع قابل انتساب به شخص مرتکب که البته قید نامشروع بودن خود جای بحث و ایراد دارد (گل پور، ۱۳۹۵: ۴۱).

هرچند به نظر دکترین این قید جای انتقاد دارد زیرا که نمی‌توان صرفاً تقصیر را منتسب به اعمال خلاف قانون دانست، زیرا گاهی مواردی می‌باشد که بدون نقض یک عمل قانونی نیز میتوان تقصیر را احراز کرد. تبیین مفهوم تقصیر و اثبات آن در قراردادهای بر اساس نظرات برخی از حقوقدانان کشور ایران، صرف عدم انجام تعهد تقصیر می‌باشد خواه این عدم انجام آن از روی عمد باشد و یا اینکه سهل انگاری شده باشد. نظر بیان شده بر طبق مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی کشور ایران بیان شده که عهدشکنی تقصیر محسوب شده و موجب مسئولیت می‌باشد؛ مگر در صورت اثبات فورس ماژور هرچند این نظر در خصوص عقود امانی و عقود همچون وکالت سازگار نیست. اما بر اساس نظر حقوقدانان

از زمان عقد تا زمان تلف، زیرا در تمامی موارد، از جمله زمان زیادی قیمت، تضمین شده است، بنابراین افزایش به علت تجدید نقص کاهش نمی‌یابد (حلوانی، ۱۳۹۵: ۲۵). در زمینه قیمت روز تلف نیز باید عنوان نمود چون که مثل و عین شیء، تا زمانی که موجود باشد، قیمت را واجب نمی‌نماید، بلکه عین و مثل شیء بایستی پس داده شود و معنای ضمان آن در این صورت این می‌باشد که اگر تلف گردد بایستی به جایگزین منتقل گردد و انتقال به جایگزین بایستی هنگام تلف باشد و آن درست تر می‌باشد.

قانونگذار کشور عراق این قاعده را اتخاذ کرد، و مقرر نموده است که هر کس خسارتی به دیگری وارد نماید بایستی فرد ضامن این خسارت باشد (عاصی الزاملی، ۱۴۰۰: ۳۰). در فقره اول و دوم ماده ۱۸۶ این قانون مقرر می‌شده که اگر فردی مال دیگری را به نحو مباشرت یا به تسبیب تلف نماید و یا از ارزش آن بکاهد، فرد ضامن خواهد بود، در صورتی که این ضرر با تعمد و تعدی ایجاد شده باشد، و اگر مباشر و متسبب با هم جمع گردد متعمد و متعدی به شکل تضامنی فرد ضامن خواهند بود.

به نظر نگارنده با توجه به مستندات فقهی نظیر روایت کل مبیع تلف قبل قبضه فهو من مال بائعه «یعنی هر مبیعی که قبل از قبض تلف شود از مال بائع آن تلف گردیده است» و شیخ انصاری و علامه حلی در خصوص این موضع ادعای اجماع کرده‌اند؛ ولی از آنجا که در خصوص موضوع، روایات و نصوصی واصل شده، لذا اجماع مزبور، مستند است و از نظر فقهی ارزش استقلالی ندارد. در نتیجه بر اساس قاعده ائتلاف، جبران خسارت به مباشرت و به تسبیب امکان‌پذیر است، زیرا امکان دخالت

نقش در تسبیب دارد، ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی نسخ ماده ۱۲۱۶ ایران نمی‌باشد؛ چون که موضوع دو ماده متفاوت می‌باشد در مسئولیت مدنی مسئولیت مسئولیت سرپرست محجور پذیرفته شده است (کاتوزیان، ۱۳۹۶: ۴۰).

حال اینکه در قانون مدنی ایران، مسئولیت محجور بیان شده در قانون مسئولیت مدنی این کشور نیز در بیان حذف مسئولیت محجور نمی‌باشد، چراکه در ادامه مسئولیت محجور پذیرفته شده می‌باشد همانگونه که اگر شخص محجور به دیگری خسارت وارد آورد، اگر به نحو اتلاف باشد بر طبق مواد ۱۲۱۶ و ۳۲۸ قانون مدنی ایران فرد ضامن می‌باشد که در اینجا نیازی به تقصیر برای مسئول شناختن نیست و اگر محجور مسبب باشد، یعنی عمل به نحو تسبیب باشد بر اساس ماده ۱۲۱۶ و ۳۳۱ قانون مدنی و ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی ایران در صورت فرد ضامن می‌باشد که تقصیر او ثابت باشد و در ادامه بایستی چنین گفت که قبول تبیین مفهوم اجتماعی تقصیر پذیرش مسئولیت اشخاص حقوقی را نیز در پی دارد. (زرعی، ۱۳۹۸: ۵)

#### ۵-۱-۵. مسئولیت مدنی ناشی از وجود

##### نقض در کالا

مسئولیت مدنی مبتنی بر تقصیر عمدی و غیرعمدی می‌باشد و صرفاً اشخاصی که مرتکب تقصیر شده‌اند مسئول می‌باشند که اصولاً اثبات این قضیه بر دوش شخص زیان دیده قرار گرفته می‌باشد. نظریه با اشکالاتی روبروست، از جمله عدم تطابق توانایی اثباتی فرد تولید کننده و فرد مصرف کننده به علت عدم اطلاعات تخصصی توانایی اثبات تقصیر تولیدکننده در فرآیند تولید نمودن را ندارد و در مقابل فرد تولید کننده به علت قدرت بیشتر توانسته از مسئولیت بگریزد؛ از جهت قلمرو نظریه و قابلیت پیش‌بینی آن می‌باشد که

دیگر کشور ایران عهدشکنی تقصیر نیست بلکه کوتاهی در اجرای عقد تقصیر بوده و این تقصیر مفروض می‌باشد هرچند این نظر با ظاهر مواد ذکر شده قانون مدنی سازگار نیست به این علت که اگر نقض تعهد اماره محسوب شود بایستی بتوان خلاف آن را اثبات کرد که با اثبات عدم تقصیر خلاف اماره ثابت شود و این در حالی می‌باشد که در مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی بایستی حادثه خارجی اثبات شود اما در مقام جمع نظریات بایستی گفت مواد ۲۲۷ و ۶۳۱ قانون مدنی کشور ایران حکم ماده ۲۲۷ را به همه عقود سرایت داده اند و تنها تصرف را در عقود ذکر شده در ماده ۶۳۱ قانون مدنی امانی می‌دانند و برای ایجاد مسئولیت اثبات تعدی و تفریط را ضروری دانسته‌اند.

بایستی ماده ۱۲۱۶ ظهور در اتلاف را معنا کند چون که در آن نیاز به اثبات تقصیر نیست و یا اینکه بایستی معتقد به منسوخ شدن ماده به علت وجود ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی ایران بود. در این ماده ۷ بیان شده که فردی که نگهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر قانون یا بر حسب قرارداد به عهده عمومی باشد در صورت تقصیر در نگهداری یا مواظبت مسئول جبران زیان وارد از ناحیه مجنون یا صغیر می‌باشد و در صورتی که استطاعت جبران تمام یا قسمتی از زیان وارده را نداشته باشد از مال مجنون یا صغیره زیان جبران خواهد شد و در هر صورت جبران زیان بایستی به نحوی صورت گیرد که موجب عسرت و تنگدستی جبران کننده زیان نباشد. با مطالب بیان شده تبیین مفهوم تقصیر در حقوق کشور ایران تبیین مفهوم اجتماعی دارد بدین تبیین مفهوم که تقصیر عبارت می‌باشد از تجاوز از رفتاری که خلاف رفتار انسان متعارف است، چون که ماده ۱۲۱۶ قانون مدنی ایران ظهور در اتلاف نداشته و به نحو مطلق و یا نشده و بیشتر

گیرد، رخ داده باشد و همچنین به علت شرایطی که عقد در آن صورت گرفته و حسن نیتی که در قرارداد بایستی باشد اشتباهی صورت گرفته باشد (الفتاک، ۲۰۱۸: ۶۸).

اگر اشتباهی در خود موضوع قرارداد یا در یکی از اوصاف آن رخ داده باشد و آن موضوع قرارداد یا این خصوصیت تنها علت یا علت اصلی انعقاد قرارداد بوده باشد؛ اگر اشتباهی در اموری که موجب صحت معاملات می‌گردد رخ داده باشد، طرف قراردادی که به اشتباه متوسل شده می‌تواند آن را یکی از عناصر اصلی قرارداد به حساب آورد. اگر تلف شدن یا معیوب شدن مبیع به تقصیر کارفرما یا عیب در ماده‌ای باشد که عرضه کرده، پیمانکار حق مطالبه اجرت و در صورت لزوم جبران خسارت را دارد. در نتیجه در حقوق ایران برای حمایت از مصرف کنندگان، مسئولیت مدنی تولید کننده بر اساس ایمنی کالا در نظر گرفته شده است؛ یعنی تولید کننده تعهد می‌کند که کالای سالم و عاری از عیب و نقص را به مصرف کننده تحویل دهد. در قانون کشور عراق نیز جبران خسارت تولید کننده کالای معیوب در نظر گرفته شده است.

## ۵-۲-۵. ارکان مسئولیت تولید کننده

### در حقوق کشورهای ایران و عراق

قانون مدنی کشور عراق مبحث عیب را در فقره دوم ماده ۵۵۸ اینگونه تعریف نموده است: مبحث عیب یعنی آنچه از قیمت مبیع نزد تجار و اهل خبره می‌کاهد یا موجب از بین رفتن غرضی صحیح می‌شود، در جایی که غالباً در امثال این مبیع چنین مسئله‌ای نبایستی وجود داشته باشد. و وقتی عیب قدیمی می‌باشد که در زمان قرارداد در مبیع وجود داشته باشد یا بعد از قرارداد در دست بایع و قبل از تسلیم حادث شده باشد به نظر بعضی حقوقدانان مبحث محصول زمانی معیوب می‌باشد که ایمنی

مورد حمایت قانونگذار قرار می‌گیرد و مثلاً در خصوص تصادفات رانندگی این مسئله قابل پیش‌بینی می‌باشد و شخص آسیب‌دیده را راحت‌تر مورد حمایت قانون قرار می‌دهد؛ موارد زیادی می‌باشد که ضرر به شخص وارد می‌گردد؛ اما تقصیری مرتکب نشده می‌باشد و به نحوه اتفاقی خسارت وارد شده است (توکلی، ۱۴۰۰: ۴۸).

با توجه به ایرادات ذکر شده بر تعاریف از مقوله نظریه سنتی تقصیر چنین نتیجه‌گیری کرد که این نظر نمی‌تواند مبنایی برای شناسایی مسئولیت فرد تولید کننده در مقابل باشد. با این همه در خیلی از موارد عرضه‌کننده کالای معیوب را به علت تسبیب در اتلاف فرد ضامن دانست؛ اما در بعضی از موارد اثبات آن سخت می‌باشد و این در جایی می‌باشد که تولیدکننده در پروسه تولید نمودن احتیاط لازم را به خرج داده ولی در نتیجه، بعضی از کالاها معیوب در می‌آید و شخص فرد تولید کننده بدون آگاهی از عیب نهان کالا آنها را عرضه می‌نماید در رابطه با این موارد نظریه تقصیر کاربرد چندانی ندارد تعدد اسباب که در حد فاصل رابطه بین فرد تولید کننده و فرد مصرف کننده وجود دارد از مباحثی می‌باشد که مسئول دانستن فرد تولید کننده را سخت می‌نماید.

قانونگذار کشور عراق مقرر نموده است که تقصیر واضح و آشکار در یک امر اصلی در قرارداد، موجب فسخ قرار می‌گردد؛ اما تقصیری که قابل اصلاح است، موجب فسخ قرارداد نمی‌شود، بلکه متسبب تقصیر بایستی آن را جبران و اصلاح نماید. قانون مدنی کشور عراق مقرر نموده می‌باشد که: ظن و گمانی که خطا بودن آن معلوم گردد اصل و مبنا نمی‌باشد، لذا قرارداد نافذ و قابل اجرا نیست؛ اگر اشتباهی در یکی از اوصاف مبیع که در نظر طرفین قرارداد ضروری می‌باشد یا بایستی مورد توجه قرار

مشروع و مورد انتظار را نداشته باشد. ایمنی که زیان دیده انتظار آن را دارد، طبق معیار فرد عادی است، چون که وجود ضرر، علت بر وجود عیب در کالا می‌باشد و نیازی به اثبات انتظارات مشروع ندارد. در یک تعریف دیگر بیان شده عیب به این معنی باشد که مشخصات مندرج در قرارداد، در مبیع وجود نداشته باشد، یعنی عدم مطابقت مبیع با مشخصات و معیارهایی که قانون تعیین نموده است (الحجاج، ۲۰۱۴: ۱۴۰).

تبیین مفهوم عیب در مبحث محصول فراتر از جنبه فنی و عملکرد مبحث محصول رفته و به تأمین حمایت لازم و مضر نبودن مبحث محصول رسیده است؛ بنابراین مسئولیت فرد تولید کننده به محض اینکه ایمنی کاربر مبحث محصول در معرض خطر قرار گیرد مطرح می‌گردد. در این زمینه بحث از عیب مخفی می‌باشد و مقصود از آن این می‌باشد که فرد خریدار در زمان بیع از آن مطلع نمی‌باشد و حتی اگر مبیع را به دقت معاینه و بررسی نماید، نمی‌تواند از آن مطلع شود. قانون مدنی کشور عراق توجه و دقت لازم برای معاینه مبیع را چنین تعریف نموده که آن توجهی مانند توجه (فرد معمولی) است، چون که آن به شخص فرد خریدار نگاه نمی‌نماید، بلکه معیار کلی را ارائه می‌دهد. تعهد به ضمان عیبهای مخفی مندرج در احکام قانون مدنی و همچنین احکام قانون حمایت از حقوق فرد مصرف کننده به عنوان احکام عمومی مقرر شده است. فقره دوم ماده ۵۵۸ قانون مدنی کشور عراق عیب مخفی را چنین تعریف نموده که آن: یعنی آنچه‌ای از ارزش و قیمت مبیع نزد تجار و اهل خبره می‌کاهد یا موجب از بین رفتن غرضی صحیح می‌شود، در جایی که غالباً در امثال این مبیع چنین مسئله‌ای نبایستی وجود داشته باشد (کاظم الحبابی، ۱۴۰۰: ۱۰۹).

وقتی عیب قدیمی می‌باشد که در زمان قرارداد در مبیع وجود داشته باشد یا بعد از قرارداد در دست بایع و قبل از تسلیم حادث گردیده باشد. بنابراین، عیب مخفی دارای دو معیار است: کاهش ارزش و منفعت، و از بین رفتن هدف طرف قرارداد. معیار کاهش ارزش یعنی هر ضرری که بر مبیع وارد گردد و ارزش آن بکاهد و در نهایت منجر به ایجاد مبحث حق ضمان یا خیار گردد، برای ارزیابی و برای رد کاهش قیمت و معیار از بین رفتن هدف که مکمل معیار پیشین می‌باشد به کارشناسان رجوع می‌شود؛ چون که کاهش ارزش مبیع منجر به عدم بهره‌مندی از شیء می‌گردد و در نتیجه هدفی که به جهت آن خرید صورت گرفته از بین می‌رود.

به نظر نگارنده از ماده ۸۵۵ قانون مدنی کشور عراق می‌توان نتیجه گرفت که:

- عیب در مسئولیت ناشی از ضمان عیب مخفی شامل ضررهای مربوط به ایمنی، سلامتی و زندگی انسان نمی‌شود، بلکه در نتیجه عدم مطابقت مبحث محصول با مشخصات مندرج در قرارداد بیع یا مناسب نبودن آن برای استفاده موردنظر به ضررهای تجاری پرداخته است؛ بنابراین، جبران خسارت ضررهایی که به سلامت زیان دیده وارد شده، امکان پذیر نیست؛ چون که متنی در خصوص این ضررها وجود ندارد و جبران خسارت آن محدود به استرداد ثمن و سایر هزینه‌های ناشی از قرارداد بیع به علت فسخ قرارداد می‌شود. و گاهی در موارد استثنایی محدود به سود از دست رفته می‌گردد؛

- وجود مسئولیت تولیدکننده در ضمان عیبهای مخفی به طرف قرارداد و اشخاص ثالث کشیده می‌گردد و به موجب ماهیت قراردادی جبران خسارت شامل اشخاص ثالثی که از نظر قراردادی با فرد فروشنده ارتباطی ندارند نمی‌شود.

### ۵-۳-۵. وجود عیب یا خطا در زمینه

#### نقص کالا

عیبهای مخفی در مبیع بایستی اثبات گردد و اینکه پیش از انعقاد قرارداد باشد و ضرر تجاری و رابطه سببیت بین عیب و ضرر محقق گردد؛ مسئولیت تولیدکننده در قبال جبران خسارت شامل ضرر مادی و معنوی می‌شود، در حالی که ضرر معنوی از محدوده جبران خسارت در ضمان عیب‌های مخفی خارج می‌شود؛ دعوی ضمان عیب در قانون مدنی کشور عراق، شش ماه از زمان تسلیم مبیع می‌باشد، حتی اگر عیب بعد از آن کشف شده باشد؛ خطای فرد تولید کننده، تحویل مبحث محصول معیوب می‌باشد، لذا مسئولیت تولیدکننده مطرح می‌گردد. قانون بر مسئولیت تولیدکننده تا حدی تأکید می‌نماید که به مسئولیت کیفری می‌رسد، بنابراین وقتی خطای مدنی با خطای مندرج در قانون مجازات جمع گردد، مسئولیت مدنی تولیدکننده با مسئولیت کیفری متداخل می‌شوند. مسئولیت مبتنی بر خطایی که بایستی اثبات گردد قاعده‌ای کلی در زمینه مسئولیت تقصیری علویه بر مسئولیت قراردادی می‌باشد؛ یعنی اگر نقض در نتیجه ضرر رساندن به غیر باشد، خطا، تقصیری محسوب می‌شود، اما اگر نقض تعهدهای موجود در قرارداد باشد، خطا، قراردادی به حساب می‌آید.

خطا در مسئولیت قراردادی، نقض شدن تعهدهای ناشی از قرارداد است، در حالی که خطا در مسئولیت تقصیری، نقض تکلیف و واجبی عمومی که قانون بر همه تحمیل نموده می‌باشد، بدین معنا که اشخاص بایستی جانب احتیاط را رعایت کنند و به دیگران ضرر وارد نکنند. به همین علت مسئولیت مدنی فرد تولید کننده با ضمان عیب متداخل پیدا نموده و در قانون کشور عراق ماده ۵۱۶ آمده می‌باشد که اگر مبیع معیب در اثر عیبی

قدیم در دست مشتری از بین رفته باشد یا قبل از علم نسبت به عیب آنرا به مصرف رسانده باشد در خصوص نقصانی از ثمن که عیب باعث آن بوده می‌باشد به بایع رجوع می‌شود (عاصی الزاملی، ۱۴۰۰: ۷۸).

مسئولیت مبتنی بر تقصیر که اثبات آن ضرورت دارد قاعده‌ای کلی در زمینه مسئولیت قهری، بر مسئولیت قراردادی می‌باشد، یعنی اگر اخلال (نقض شدن تعهد) سبب ضرر رساندن به غیر باشد تقصیر، غیر قراردادی محسوب خواهد شد ولی اگر متضمن نقض تعهدهای موجود در قرارداد باشد تقصیر قراردادی محسوب خواهد شد. بنابراین تقصیر در مسئولیت قراردادی عبارت می‌باشد از نقض تعهد برخاسته از قرارداد ولی در مسئولیت قهری عبارت می‌باشد از نقض وظیفه و تعهدی کلی که قانون بر همه مردم رعایت آنرا الزامی نموده می‌باشد که همان انجام احتیاط‌های لازم برای خودداری از ایجاد خسارت برای غیر می‌باشد.

برخی از خطای فرد تولید کننده عبارتند از:  
- خطا در طراحی مبحث محصول: این خطا اساساً مربوط به خطای فنی ناشی از عدم همگام بودن طراحی مبحث محصول با پیشرفت علمی است، مانند عدم تعهد سازنده هواپیما به طراحی مبحث یک محصول ایمن و مناسب برای هواپیمایی بر طبق استفاده عادی و مورد انتظار می‌باشد. فرد تولید کننده ملزم می‌باشد توجه لازم را برای رساندن کالا به سطح ایمن مبذول دارد؛ و بایستی نهایت توجهی که دیگر تولید نمودن کنندگان در شرایط مشابه مبذول می‌دارند را مبذول دارد؛

- عیب‌های ناشی از خطا در طراحی در استفاده ناکافی از موادی می‌باشد که مبحث محصولات با آنها طراحی شده‌اند یا پنهان کردن خطرات خاص یا عدم گاهی در مورد امنیت کافی، می‌باشد و

بیشتر مواردی که توسط اشخاص زیان دیده مطرح می‌گردد به علت عدم توجه لازم از فرد تولید کننده در طراحی مبحث محصول می‌باشد تا حدی که امنیت و ایمنی مردم و اموال را محقق سازد. در قانون مدنی کشور عراق ماده ۱۱۷ بند دوم تصریح شده می‌باشد که اگر وجود عیبی آشکار در کالا ثابت شود که ضرری بر نوع کالا وارد نمی‌نماید مشتری بین امضا و فسخ قرارداد مخیر خواهد بود: اگر یک نگین به عنوان یاقوت به فروش رسیده باشد در حالی که شیشه می‌باشد این بیع باطل خواهد بود و اگر یک نگین به عنوان یاقوت سرخ فروخته شده باشد و ظاهر شود که یاقوت زد بوده یا گویی به عنوان گوی شیرده به فروش برسد و ظاهر شود که شیرده نیست، بیع متوقف بر اجازه مشتری می‌باشد (التستری، ۲۰۱۰: ۱۱۰). این عیب مربوط به طراحی نیست بلکه مشتری کالایی غیر از کالای مورد نظر یا همان کالا به صورت فاقد بعضی مشخصات را دریافت نموده است.

- وجود خطا در ساخت مبحث محصول: خطای فرد تولید کننده اساساً مربوط به فرآیند تولید نمودن مبحث محصول به روشی معیوب می‌باشد و در نهایت آن را برای افرادی که از آن استفاده می‌کنند، بسیار خطرناک می‌نماید، به عنوان نمونه، فرد تولید کننده از اتخاذ تمامی اقدامات احتیاطی لازم برای جلوگیری از بروز هرگونه عیب در تولید نمودن آن غافل می‌گردد و آن با انتخاب بد مواد دخیل در ساخت و نصب نادرست آن است. در نتیجه، فرد تولید کننده بایستی مبحث محصول ات خود را قبل از عرضه به بازار یا نظارت بر آن توسط ارگان وابسته به شرکت فرد تولید کننده یا ارگان خارجی که مسئول فرآیند معاینه و کنترل فنی است، به اندازه کافی آزمایش نماید در قانون کشور عراق ذکر شده می‌باشد که فرد تولید کننده

می‌تواند خود را از مسئولیت خلاص نماید به این ترتیب که اثبات نماید طبق قاعده‌ها کلی ضمان نسبت به عیب علم نداشته است؛ فلذا قوانین مربوط به ضمان موید مشتری در جبران خسارت نبوده و از این کار قاصر می‌باشد همچنانکه وجوب اثبات عیب توسط مشتری و امکان دفع آن توسط بایع مبنی بر عدم علم موجب می‌گردد که حصول خسارت برای مشتری نامیسر شود. ولی مشتری می‌تواند در دعوی مسئولیت قراردادی را علیه فرد فروشنده، بر اساس قاعده تقصیر سنگین اقامه نماید (شرف‌الدین، بی تا: ۸۸). در صورتی که متعهد مرتکب غش یا تقصیر سنگین نشده باشد در جبران خسارت فقط به مقداری که عادتاً در زمان عقد قرارداد قابل پیش بینی بوده می‌باشد اکتفا می‌شود. عیب در مرحله طراحی و یا تولید نمودن و یا بخش هشدار و اطلاعات کالا رخ می‌دهد هرچند میزان مسئولیت و شرایط آن در همه مراحل یکسان می‌باشد (نیستانی، ۱۳۹۸: ۱۰۰). برای مثال می‌توان گفت کالایی در مرحله طراحی سیستمی دچار نقص شود، به عنوان نمونه، دستگاهی که آتش را هشدار می‌دهد به صورت بی‌موقع به صدا درآمده و منجر به خسارت شود همچنین میسر می‌باشد در روند تولید نمودن کالا کوتاهی از جانب مسئولین رخ داده و منجر به ایجاد نمونه‌ای خلاف معیار تعیین شده شود، برخی از حقوقدانان کشور ایران، معیار را چنین معرفی می‌کنند، انتظار عرفی فرد مصرف کننده، بدین نحو که اشخاص برای برطرف کردن نیاز و یا تسهیل در کارهای خود اقدام به تهیه کالایی می‌نمایند، که انتظاراتی از خرید خود دارند انتظار مطلوب فرد در صورت میسر نشدن را می‌توان معیاری برای وجود عیب در مبحث محصول در نظر گرفت.

حمایت از حقوق مصرف کنندگان راه حل خاصی ارائه نداده بود و تنها می توانست به قاعده های عام مسئولیت قراردادی یا مدنی رجوع نمود.

#### ۶. نتیجه

حقوق کشورهای عراق و کشور ایران در زمینه مسئولیتهای مدنی تولید کنندگان کالا در زمینه نقص کالاهای تولیدی، مقرراتی وضع نکرده اند و در این زمینه در قوانین مدنی کشورهای ایران عراق مطلبی بیان نشده نشده است. در قانون حمایت از فرد مصرف کننده مصوب ۱۳۸۸ هجری شمسی کشور ایران نیز قانونگذار نتوانسته تا مقرراتی صریحی در این زمینه ارایه نماید. در ماده ۲۳۱ قانون مدنی کشور عراق، مسئولیتهای ناشی از نگهداری و مراقبت از تجهیزات مکانیکی و اشیای دیگر، پرداخته شده است. برخی از حقوقدانان در حقوق کشور عراق این مسئولیت مدنی را با استناد نمودن به ماده ۲۳۱ آن را مسئولیت مربوط به اشیائی دانسته اند که نیازمند توجهی خاص برای جلوگیری از ضررهای آن می باشد. بر همین اساس مسئولیت فرد تولید کننده نسبت به ضررهای ناشی از مبحث محصولات تولیدی مندرج در مسئولیت قراردادی نبوده، بلکه تابع مسئولیت در قبال فعل غیر مشروع می باشد، به این علت که تعهدات فرد تولید کننده در حمایت لازم از فرد مصرف کننده در قبال خطرات ناشی از مبحث محصولات معیوب تعهدی قراردادی نبوده، بلکه تعهدی قانونی پیش از قرارداد مبنی بر ارائه اطلاعات به دیگران در خصوص مبحث محصول و ویژگیها و عیبهای آن، می باشد. هرچند قانونگذار کشور ایران تلاش نموده می باشد در قوانینی خاص، به حقوق افراد مصرف کننده بپردازد، اما به نظر می رسد قاعده ها و مبانی پیشین تکرار شده است.

با توجه به اینکه در خصوص بعضی کالاها مقوله عرفی مصداق پیدا نمی نماید، چون که در جریانات عرفی قرار ندارد تا بخواهیم برای آن تعریفی در عرف پیدا کنیم. توقعات شخصی اشخاص خارج از قرارداد وسیله ای می باشد برای تحت فشار قرار دادن هرچه بیشتر تولیدکننده که خود می تواند موجب دور نگه داشتن سرمایه اشخاص برای سرمایه گذاری در بخش تولید نمودن باشد بر همین اساس انتخاب معیار مناسب می تواند هم به حفظ حقوق مصرف کننده کمک نموده و در عین حال مسائل اقتصادی روز جامعه را در نظر بگیرد. در حقوق کشور ایران بر اساس سیستم سنتی در صورت وجود عیب مستلزم استفاده از قاعده ها قانون مدنی در خصوص عیب هستیم و مبنای مسئولیت مدنی بر طبق قانون مسئولیت مدنی تقصیر می باشد. بر اساس ماده ۴۲۲ قانون مدنی کشور ایران اگر بعد از معامله ظاهر شود که مبیع معیوب بوده مشتری مختار می باشد در قبول مبیع معیوب با اخذ ارش یا فسخ معامله (مرادیان، ۱۳۹۷: ۹۸).

در خصوص ماده مذکور بایستی گفت قانون مدنی کشور ایران در حمایت از شخص فرد خریدار کالای معیوب در صورتی که مبیع عین معین باشد برای شخص مبحث حق مطالبه ارش و یا فسخ را در نظر گرفته؛ همچنین این مطالب در ماده دوم قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان کشور ایران نیز تکرار شده و بر طبق آن در مورد مبیع کلی هم مشتری می تواند کالای معیوب را مسترد نموده و با نمونه سالم تعویض نماید؛ اما در خصوص زیان های وارده که به سبب عیب های پنهان به شخص فرد خریدار و یا شخصی که از کالا استفاده می نماید، وارد می گردد، بایستی عنوان نمود قانون مدنی کشور ایران تا پیش از تصویب شدن قانون

## منابع

- احسان بخش، غفار، بابایی، داریوش. «مسئولیت مدنی تولیدکنندگان و توزیع کنندگان دارو»، مجله حقوق خصوصی، شماره ۵۲، ۱۳۹۸.
- التستری، محمدتقی، النجمة فی شرح اللمعة، مکتبه الصدوق، طهران، ۲۰۱۰.
- الحجاج محمد عبدالقادر، مسؤولية المنتج والموزع، دراسة فی قانون التجارة الدولية مع المقارنة بالفقه الإسلامي، دارالنهضة العربية، القاهرة، ۲۰۱۴.
- الذنون، علی حسن، المبسوط فی المسؤولية المدنية، ج ۱، لاضرر، شركة التایمس للطبع والنشر المساهمة، بغداد، ۲۰۱۰.
- العبيدي، ایمان محمد طاهر، الاستناد إلى أحكام المسؤولية عن الأشياء. جامعه الكربلا، العدد الخامس، ۲۰۱۶.
- العزاوی سالم محمد، مسؤولية المنتج فی القوانين المدنية والاتفاقيات الدولية. عمان، الأردن: دار الثقافة، ۲۰۱۸.
- الفتاک، علی، تأثير المنافسة علی الالتزام بضمان سلامة المنتج، دار الفكر الجامعی، الإسكندرية، ۲۰۱۸.
- بومعزه، ساره، المسؤولية المدنية للمنتج. المركز الجامعی بخمیس ملیانه معهد العلوم القانونية و الإدارية، ۲۰۱۸.
- بیات، فرهاد، بیات، شیرین، شرح جامع قانون مدنی، چاپ بیستم، تهران، اندیشه ارشد، ۱۴۰۰.
- توکلی محمد مهدی، شرح قانون مدنی، جلد اول و دوم، چاپ بیست و سوم، تهران، انتشارات مکتوب آخر، ۱۴۰۰.

در این پژوهش بیان شد که بر اساس قاعده لاضرر و اتلاف می‌توان جبران خسارت ناشی از نقص کالا را از تولید کننده انتظار داشت و از نظر مبانی قانونی نیز اگر خطا و نقصی باعث ضرر و اتلاف کالا گردد، قانون مسئولیت مدنی قابل اجرا می‌باشد. از نظر مبانی قانونی ماده ۳۲۸، ۳۲۱، ۱۲۱۶، ۶۳۱، ۲۲۷، ۲۲۹ قانون مدنی و ماده ۷ مسئولیت مدنی، توجیه کننده خسارت می‌باشند.

در حقوق کشور ایران مبنای تقصیر به عنوان مبنای اصلی مسئولیت مدنی پذیرفته شده می‌باشد، اما به نظر می‌رسد با توجه به قانون حمایت از حقوق فرد مصرف کننده و قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان خودرو، نظریه خطر و مسئولیت محض را بتوان برداشت نمود. مبنای حقوق کشور عراق در زمینه محقق شدن مسئولیت مدنی فرد تولید کننده مبنایی متفاوت می‌باشد، به این علت که مسئولیت مدنی ناشی از مبحث محصولات معیوب در قانون کشور عراق نوعی از انواع مسئولیت اشیاء محسوب می‌گردد یعنی از لحاظ ماهیت حقوقی اکنون یک زیر مجموعه برای تبیین مفهوم مسئولیت مربوط به اشیائی می‌باشند که نیازمند حفاظت بوده تا ضرری از آنها به غیر وارد نگردد. در مجموع باید عنوان نمود که حقوق دو کشور در زمینه ارائه یک تعریف جامع از بحث مسئولیت‌های ناشی از معیوب بودن کالاهای تولیدی نیازمند بازنگری و تدوین قوانینی جدید می‌باشند.

## ۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

## ۸. تضاد منافع

در این پژوهش، هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

- جاسم محمد، زینب، اثبات العیب فی المنتجات الخطرة. کلیة القانون والعلوم السياسية، الجامعة العراقية، العراق، ۲۰۲۰.
- جعفری تبار، حسن، مسئولیت مدنی سازندگان و فروشندگان کالا، چاپ اول، تهران، نشر دادگستری، ۱۳۹۴.
- حلوانی بهاره، تحلیل رابطه حقوق مسئولیت مدنی و حقوق مصرف کننده در حمایت از زیان دیده. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۹۵.
- زرعی، حمیده، مبانی مسئولیت مدنی تولیدکنندگان کالا در حقوق ایران، پنجمین همایش ملی حقوق (تحولات مسئولیت های مدنی در نظام حقوقی ایران)، ۱۳۹۸.
- شرف الدین أحمد، انتقال الحق فی التعمیض عن الضرر الجسدي، مطبعة الحضارة العربية، الفجالة، ب تا.
- صفایی، سیدحسین، شعبانی کندسری، هادی، «مبنای مسئولیت مدنی تولیدکنندگان کالا و ارائه دهندگان خدمات، مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، اسلام، آمریکا و اتحادیه اروپا»، نشریه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، دوره دوم، شماره ۴، ۱۳۹۴.
- عید، امانی فرج موسی، مسؤولية المنتج المدنية عن أضرار منتجاته المعيبة تجاه المستهلك. محامية مزاولة وباحثة قانونية، المصرية، ۲۰۲۳.
- عاصی الزاملی، ع. مسئولیت مدنی تولیدکننده برای محصولات معیوب خود (مطالعه تطبیقی بین قوانین عراق و الجزایر)، پایان نامه کارشناسی ارشد، جامعه المصطفی العالمیه، ۱۴۰۰.
- کاتوزیان، ناصر، «حمایت از زیان دیده و مسئولیت تولید کننده در حقوق فرانسه»، مجله پژوهش های حقوقی، شماره ۴۱، ۱۳۸۴.
- کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظم کنونی حقوقی. چاپ بیست و سوم، تهران، میزان، ۱۳۹۶.
- کاظم الحبابی، مسئولیت مدنی نقص محصولات پزشکی مطالعه تطبیقی قانون عراق، مصر و فرانسه. پایان نامه کارشناسی ارشد، جامعه المصطفی العالمیه، ۱۴۰۰.
- گل پور، مهرگان، مسئولیت مدنی تولیدکننده ناشی از نقض اطلاع رسانی در نحوه مصرف در حقوق ایران و انگلیس. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بوشهر، ۱۳۹۵.
- مددی، سعید، مسئولیت مدنی ناشی از تأیید کیفیت کالا و خدمات توسط افراد مشهور. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، ۱۴۰۰.
- مرادیان، شیوا، مسئولیت مدنی تولیدکننده در ارائه اطلاعات مربوط به کالا، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد شهرکرد، ۱۳۹۷.
- نیستانی، زینب، قلمرو مسئولیت غیرقراردادی تولیدکنندگان و توزیع کنندگان دارو در حقوق ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، ۱۳۹۸.
- هاشمی، سیدرضا، زرکلام، ستار، «مبانی مسئولیت مدنی تولیدکنندگان کالا در فقه و نظام حقوقی ایران»، فصلنامه علمی-پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دوره سیزدهم، شماره ۴، ۱۳۹۹.

